

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת דברים

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות
בנקודות המכירה
של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת דברים

מפתח הענינים

שנים אוכלים בקערה אחת - זה טועם לפי מעשיו וזה טועם לפי מעשיו / תוכחתו של משה רבינו לישראל / יסוד המוסר - חזרה ושינון על הדברים הידועים מכבר / הושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר - חשיבות התוכחה / אהב את התוכחות / שנאת התוכחה מעכבת את התשובה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין מצוות תוכחה..... יט
ב. בענין מקום מחלוקת קרח..... כא
ג. בענין גר משפט כתיב ביה..... כב
ד. בענין לא תגורו מפני איש..... כה
ה. עוד בענין לא תגורו מפני איש..... כז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
	תנצב"ה	

שנים אוכלים בקערה אחת - זה טועם לפי מעשיו וזה טועם לפי מעשיו

בעזרת ה' יתברך נראה קצת מעניני הזמן ומעניני הפרשה, פרשת דברים.

אנחנו נמצאים עכשיו בתחילת חודש אב. במדרש אמרו רבותינו (אדר"נ פרק ל"ז), 'שנים אוכלים בקערה אחת, זה טועם לפי מעשיו וזה טועם לפי מעשיו'. כלומר, יכולה להיות מציאות ששני אנשים אוכלים מאותו הסיר ובקערה אחת, ואף על פי כן כל אחד טועם בתבשיל טעם אחר. כך זה גם בחודש אב. יש אחד שכששומע שמכריזים על ראש חודש אב הקרב ובא, באמת לבו נצבט בקרבנו. מדוע? - כי כל כך הרבה צרות היו לכלל ישראל בחודש הזה. עוד מימי אבותינו, בדור המדבר, אז חטאו בחטא המרגלים, ואחר כך חורבן בית ראשון ובית שני שבאו בעטיו של חטא המרגלים, וכך גם במשך הדורות היו עוד הרבה צרות לכלל ישראל בחודש הזה, כמו גירוש ספרד שהיה בחודש אב וכמו שמביא רבינו יצחק אברבנאל בהקדמתו לספר מלכים. מלחמת העולם הראשונה שהחריבה כמעט את כל מרכזי התורה בארץ ובחוצה לארץ, גם היא החלה בתשעה באב.

עוד יש ששומע בחודש אב, את מה שדרשו הדרשנים שאב בראשי תיבות הוא 'אלול בא'. עוד מעט מגיע החודש המסיים את השנה, וצריך להתחיל להכין את כל הדוחו"ת, המאזנים והחשבונות לקראת יום הדין. אחד הגדולים אמר, כשמגיעה שבת, שואלים אותך אם אתה כבר מוכן וסידרת את כל מה שצריך והיא יכולה להגיע?! לא. בין אם תהיה מוכן ובין אם לא תהיה מוכן, בין אם יהיה צפצוף וגם אם לא יהיה צפצוף המבשר על כניסת השבת, השבת תכנס במועדה ובזמנה. כך גם חודש אלול הקרב ובא. הוא מגיע, בין אם תתכונן ובין אם לאו. לא תוכל להגיד, רגע, הייתי עסוק בטיולים ולא התכוננתי, תחכו לי רגע. עליך להתכונן כיאות מבעוד מועד.

ספרו על אחד מגדולי הדורות בדור הקודם, שהיה לו מנהג מעניין. באותה תקופה היה יוצא עתון חרדי, הכשר לכולי עלמא.. והיה מנהגו של אותו גדול לחתוך כותרות מתוך העיתון המודיעים על אירועים גדולים שהתרחשו בעולם, אסון כזה שהתרחש שם, ורעידת אדמה שהיתה במקום אחר, וכיוצא בזה. את כל הכותרות האלה היה גוזר ושומר אצלו, ובסוף השנה כאשר היה מדבר לפני התלמידים ומעורר אותם לקראת ראש השנה, לא היה מדבר כלום, אלא רק היה מקריא את הכותרות האלו. להזכיר להם ולעורר אותם על הצרות שהיו רק בזו השנה האחרונה, כמה אסונות היו לכלל ולפרט. ומתי נכתב ונגזר כל זה? ביום ראש השנה. אלא מאי, טבעו של אדם שמיד אחרי שעוברת הצרה, הוא שוכח ממנה. לכן היה אותו גדול שומר את הכותרות האלו ומקריא להם, להזכיר להם ולעורר אותם.

זה סוג אחד של אנשים, שיודעים על מה לחשוב כשמגיע חודש אב. הם עובדים את העבודה המיוחדת לימים האלו, של האבלות על החורבן, ומתכוננים לקראת חודש אלול הקרב

ובא. ובזכות אלו האנשים נזכה שיהיה החודש הזה חודש מנחם אב, שהוא יהיה נחמה ואב לכל החודשים כולם, ותשעה באב ייהפך להיות חג. וכמו שכתוב בספרי הנביאים (זכריה ח') על תשעה באב, כי הגם שמתענים בו ואומרים קינות, מכל מקום אין אומרים בו וידוי לפי שדין מועד יש לו, וכשנזכה בקרוב לגאולה, נאכל בו בשר ודגים וכל מטעמים.

אבל יש אחד כזה שכששומע שמגיע חודש אב, הוא מתייך. למה? - שהרי עוד מעט נוסעים לים... זה דבר שמגיע משנה לשנה, וכל השנה הוא חיכה לזה. והיום, היום זה לא רק ים, אלא כמו שראיתי שיש מודעות, 'מה יום מיומיים, יום שכולו מים'.. תבוא לים, ושם יהיו לך גם בריכות ועוד כל מיני תענוגים, כידוע וכמפורסם. רבותינו אמרו (תענית ז.) 'הוי כל צמא לכו למים, אין מים אלא תורה'. זאת אומרת שהמשל הוא המים, והנמשל הוא התורה. ותמיד היה דבר ידוע שיש מושג של 'יום שכולו תורה', והיום נהיה 'יום שכולו מים'... ואמנם בוודאי אלו שצריכים לזה לצורך בריאותם ועשו שאלת חכם, ילכו לחיים טובים ולשלום, אבל אלו שלא צריכים, איך יעשו יום שכולו מים?! הרי צריך שיהיה היום כולו תורה.

סיפרו על הרב דסלר שפעם הגיע אליו אחד ואמר לו, כבוד הרב, עוד מעט מגיע החופש הגדול.. כיוון שאמר לו כך, ראו כולם איך שהרב דסלר הזדעזע. שאלו אותו, מה קרה? - אמר להם, אני לא יודע, אני מכיר רק סוג אחד של חופש. איזה? - 'במתים חפשי' (תהלים פח, ו). מי שמת נעשה חפשי מתורה ומצוות (גדה סא:), 'ושם ינוחו יגיעי כח'. אבל כל עוד אדם נמצא בחיי חיותו, איך יוכל לדבר על 'חופש'?! מילא הפסקה קצרה לצורך מנוחה ולצורך שלווה הנפש, אבל לא מעבר לזה.

שנים אוכלים מאותה קדירה, אבל כל אחד טועם בה לפי מעשיו. אם אדם מתבונן באמת כמו שצריך במהות הימים האלו, לבו נצבט בקרבו והוא עושה את ההכנה לתשעה באב, הוא מרוויח הרבה. אבל יש כאלו שכבר חושבים על מה שיהיה אחרי תשעה באב, וזה אסור. צריכים שלא להסיח דעת מהימים האלה, ומהעבודה המיוחדת לימים אלו.

תוכחתו של משה רבינו לישראל

בפרשה: אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב. התורה מפרטת בארוכה היכן בדיוק דיבר משה אל ישראל, וכל הרואה תמה על האריכות הגדולה הזו.

וכבר עמדו על זה רבותינו. ורש"י מביא לדקדק עוד, כי לא כתוב כאן לשון של אמירה, 'ויאמר משה', אלא 'אלה הדברים', לשון של דיבור. וכבר ידוע מה שאמרו רבותינו (מכות י"א א'), שלשון דיבור הוא לשון קשה, וכמו שנאמר (בראשית מב, ל) 'דבר אתנו אדוני הארץ קשות'. מדוע? - אומר רש"י, לפי שהם דברי תוכחות. וממשיך רש"י ומבאר: מנה כאן

כל המקומות שהכניסו לפני המקום בהם. כל המקומות האלו שהזכיר כאן הפסוק, בעבר בירדן, במדבר, בערבה, כל אלו הם מקומות שהיה בהם עסק ביש, שכלל ישראל הכעים בהם לפני הקב"ה. ולפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל. הפסוק לא אמר את כל זה במפורש, מפני כבודם. אבל נתן כאן רמז בציון המקומות האלו, שתבין שהכוונה לאותם מקומות שחטאו בהם. הן כך אמרו רבותינו במדרש משלי (פרשה כב), 'לחכימא ברמיזא', מי שהוא חכם מספיק שתרמוז לו והוא כבר יבין את מה שהתכוונת, 'ולשטיא בכורמיזא', הטיפש, רק אם תכה אותו באגרופ הוא יתחיל להבין. כלל ישראל ידעו והבינו היטב מה היתה הכוונה כשאמר משה רבינו 'במדבר', שרמז להם על החטא שחטאו באמרו (שמות טז, ג) 'מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים'. בערבה, הם הבינו שהכוונה לחטא שחטאו בבעל פעור בערבות מואב, וכן הלאה. משה רבינו הולך ומוכיח אותם ומזכיר להם את עוונותיהם בדברים קשים כגידין, אך ברמז, מפאת כבודם.

אל כל ישראל, מביא רש"י בשם רבותינו, אלו הוכיח מקצתם, אם היה לוקח רק חלק מכלל ישראל ואומר להם את תוכחת המוסר, היו אומרים אלו שנמצאים בשוק, אותם אלו שזה תמיד המקום שלהם, השוק, אתם שמעתם בן עמרם לא השיבותם דבר כך וכך. אתם אינכם מן היישוב, אבל אנחנו, אנשי השוק, אם אנחנו היינו שומעים אותו מוכיח, על כל טענה היינו משיבים לו אלף מענות וטענות ומתרצים את הכל. לפיכך ננסם כולם, קיבץ משה את כולם, ואמר להם הרי כולכם כאן. כל ישראל נמצאים, ובכן, מי שיש לו תשובה - ישיב. אני אומר לכם דברי תוכחה, ומי שיש לו מה לענות, יענה ונראה אם יעמדו דבריו.

זהו ענינו של ספר דברים, התוכחה של משה רבינו לכלל ישראל, לפני פטירתו. ובמדרש אמרו רבותינו (ילקוט שמעוני דברים רמז תשצג), למה נסמכה פרשת 'אלה הדברים אשר דבר משה אל בני ישראל', אל מה שכתוב קודם לכן בסוף ספר במדבר 'אלה המצוות והמשפטים'?! - לומר לך, אמר הקב"ה חביבין עלי דברי משה שהוכיח את ישראל כנגד כל המצוות שנתתי לכם. דברי התוכחה של רבן של ישראל, משה רבינו, חביבין עלי ושקולין אצלי כנגד כל המצוות.

יסוד המוסר - חזרה ושינון על הדברים הידועים מכבר

אבל באמת זה דבר שצריך להבין. אמנם יש בספר דברים כמה וכמה מצוות חדשות שלא נאמרו בחומשים הקודמים, אבל כל עיקרם של הפרשיות הראשונות כבר נשנו כולם בספרים הקודמים, ושם הספר מוכיח על זה שהרי נקרא 'משנה תורה', הוא חזרה על מה שכבר נאמר. מדוע ולשם מה נאמר ספר דברים או חלק ממנו, אם כבר נכתבו הדברים בספרים הקודמים?! כל דבריו של משה וכל מה שסיפר על חטאי עם ישראל, וכי לא נמצאים כבר בספרים הקודמים?!

אלא מאי? הכל נכפל ונשנה כאן שוב מפני התוכחה. מהי תוכחה? האם בתוכחה באים ומשמיעים לאדם דברים חדשים?! - לא. וכך כותב בספר נתיבות המוסר של הגאון רבי אברהם שמואל פינקל זצ"ל, בנו של הסבא מסלבודקא (מאמר ו'), **דברי תוכחה הם הבאת דברים הידועים לאדם מכבר לידי השפעה על מעשיו והוצאתם מן הכח אל הפועל.** בדברי תוכחה באמת לא באים לחדש לאדם חידושים, אלא חוזרים על הישנות.

השרף מבריסק, המהרי"ל דיסקין זצ"ל, שהיה בדורו ענק שבענקים [וראה אריכות בקונטרס מגיד דבריו ליעקב תשע"ט פרשת בא], היה ידוע בכח המחדש שלו. הוא היה רב בקהילה בבריסק, שהיתה אחת הקהילות המפוארות ביותר בחוצה לארץ. ובמועדים, בסוכות ופסח, היו באים כולם לבקר אותו, וכמו שאמרו חז"ל (ראש השנה טז:) שחייב אדם להקביל את פני רבו ברגל.

כשהיו באים אנשי המקום לבקר אותו, על מה היה מדבר אתם? על מזג האויר? על החמסין הנמשך?! את זה הותיר לנו לדבר.. כל מי שנכנס אליו, אחר שהיה דורש בשלומו ומברך אותו בחג שמה, היה אומר לו חידושי תורה שנתחדשו לו באותה העת.

ספרו, שפעם אחת בחג הסוכות אחרי שיצאו כל האנשים שבאו לבקר אותו מלפניו, ולא היו אלה מעט אנשים כי אם אנשים רבים, דברו ובידו ביניהם על מה שדבר אתם הרב, והתחוור לכולם דבר מבהיל. התברר, שהוא דיבר עם כולם, ללא יוצא מן הכלל, חידושים על תוספות אחד במסכת סוכה, ולכל אחד הוא אמר חידוש אחר על דברי התוספות.

אנחנו קוראים דיבור בתוספות ברגע כמימריה, ואומרים, פשיטא, מאי קא משמע לן.. כל זה מיותר ולא מובן מה רצה ר"ת ומה תירץ ר"י.. אבל המהרי"ל דיסקין, שהיה ידוע בכח המחדש שלו, מתוספות אחד הוציא מאות ואלפים של חידושים. תלמידו כותב עליו בהספד שלו (הובא במגיד דבריו ליעקב תשע"ט פרשת בא עש"ב), שבסוגיא אחת יכל לומר שלושים וששה חילוקים, מה שאדם מן השורה לא יכול בכלל לתפוס בדעת שלו דבר כזה.

זה היה כוחו בחידושי תורה, לחדש ולהוסיף תמיד לקח ופלפול. אבל בדברי מוסר? - פעמים הרבה היה חוזר על אותם ענינים ואותם מילים, בדיוק כמו שלמד אותם בפעם הקודמות. מפני שזהו גדר התוכחה, כמו שמבאר בספר נתיבות המוסר (מאמר ו'), 'הבאת דברים ידועים לאדם מכבר לידי השפעה על מעשיו, וכנ"ל.'

על רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ספרו, שפעם שמע דברי מוסר מרבו, החפץ חיים זצ"ל. היה זה ביום ראש השנה, כשבקשו מהחפץ חיים שיעמוד לפני תקיעת שופר, זמן שבו הלבבות נפתחים ואנו מבקשים מהקב"ה שיעמוד מכסא דין וישב על כסא רחמים, ויאמר מעט דברי תוכחה לפני הציבור. הוא נענה, ודיבר מה שדיבר. אחרי שגמר החפץ חיים את דבריו, פנה

אחד הרבנים שהיו שם אל רבי אלחנן וסרמן ולחש לו, 'כל מה שאמר החפץ חיים עכשיו, את אותם דברים בדיוק אמר גם בשנה שעברה, בלי להוסיף ובלי לגרוע'.

אמר לו רבי אלחנן, לא נכון. **שבע** מילים חדשות הוא הוסיף עכשיו.. רבי אלחנן בכח הקליטה והזכרון שלו, שם לב למילים החדשות שאמר החפץ חיים עכשיו. אבל מכל מקום זה מה שעשה החפץ חיים, עמד ודיבר את אותם דברים פחות או יותר שדיבר בשנה שעברה. למה? כי הלב, כמו שכותב הגר"א באגרת המופלאה שלו, הוא כמו סלע. אתה צריך להכות בו ולחזור ולהכות באותו מקום עד שלבסוף הוא ישבר ויחדרו הדברים לתוכו. לכן צריכים לחזור שוב ושוב ולשנן את אותם דברי מוסר ותוכחה, עד שיעשו פרי לטובה.

וכך היה מנהגם של אבותינו ורבנותינו, שאם ראו שיש צורך בדבר, היו חוזרים לילה שלם על משפט אחד של מוסר. וכמו שמספרים על רבי ישראל מסלנט זצ"ל שראו אותו פעם חוזר על משנה אחת במשך לילה שלם. איזו משנה? - 'הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם' (אבות ד, כא). כך חזר על המשנה הזאת שוב ושוב, בקול גדול ובהתעוררות. שאלו אותו, כבוד הרב, אתה צריך לדבר על קנאה תאוה וכבוד? הרי רבי ישראל כשנפטר, לא היה לו דבר להוריש לבנים שלו אחריו, חוץ מהטלית הישנה שלו וספר מסילת ישרים שלו. חוץ מאלו לא היה לו דבר, ואפילו ספרי קדש לא היו לו אלא היה שואל מאחרים, ואם כן הוא שהיה כולו מופשט מעניני הגשמיות וכל כולו קודש לה' אלהיו, מה שייכות יש לו לקנאה תאוה וכבוד שהוא צריך לחזור על זה לילה שלם!?

אמר להם רבי ישראל, אספר לכם. מחר יש לי פגישה עם אחד מעשירי העיר באיזה ענין. אצל העשיר הזה בטח יש שטיח כזה, שאפשר לשקוע בתוכו... ובסלון שלו יש נברשת זהב עצומה, שאם היא נופלת על מישהו, הרבה מיתות בית דין יש בה.. יש גם כאלו ששמים בבית גם תוכי, כי עם בני אדם הם לא מסתדרים, אז שמים אותו לפחות.. ואני חושש שמא כשאראה את העושר הזה תכנס לי איזו מחשבת תאוה לדברים האלו בלב. כדי לחסן את עצמי ולהכניס ללבי דברי תוכחה ומוסר, אני חוזר כל הלילה על המשנה הזאת של 'הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם'.

זה מה שמושה רבינו עושה. הוא לא מחדש לישראל דברים חדשים, אלא עומד ומזכיר להם, רבותי, הזכרו איך שהכעסתם לפני הקב"ה במדבר, בערבה ובשאר מקומות. הוא לא אומר להם את כל זה במפורש מפני כבודם, אבל אנשי דור המדבר שהיו במדרגת נבואה, ידעו והבינו היטב את כוונתו.

זהו גדר התוכחה, לחזור ולשנן שוב ושוב את הדברים הידועים, עד שיכנסו בלבו של אדם. והדברים האלו מצאו חן בעיני ה' יתברך, וכמו שהבאנו, שלכן נסמך 'אלה הדברים' ל'אלה המצוות', לומר לך ששקולה תוכחתו של משה רבינו כמו תרי"ג המצוות.

ולכן משה רבינו הוכיח אותם דווקא סמוך למיתתו. לכאורה, ארבעים שנה הלכת אתם במדבר, ולמה דווקא עכשיו אתה מוצא את הזמן להוכיח אותם? אלא שבשעה כזו, קודם פטירתו, כשכלל ישראל יודעים שמשה רבינו עוד מעט עוזב אותם, הלבבות שלהם נפתחים והדברים יכולים להשפיע יותר. זה הזמן לדבר דברי מוסר, שזקוקים ללב פתוח כדי להקלט אצל האדם.

ובאמת, את היסוד הזה לימד אותנו רבינו הגדול הרמח"ל זצ"ל, בהקדמת ספרו מסילת ישרים. שם הוא כותב שמי שילמד בספר שלי, לא יבקש ולא יחפש למצוא חידושים או דברים שהוא לא שמע. אין בספר שלי שום חידושים, ואין התועלת הנלקט מזה החיבור כי אם בחזרות הרבה. אם אתה רוצה לקבל השפעה מהספר מסילת ישרים? - לא תוכל לקרוא אותו מכריכה לכריכה, ולקוות שהדברים יועילו. רק אם תחזור ותשנן את הדברים שוב ושוב, אז הדברים חודרים אל הלב ועושים פרי לטובה.

והרמח"ל שם כותב, שפעמים הרבה דווקא בדברים שידועים ומפורסמים - ההעלם מצוי. דווקא בדבר שהוא ידוע, שאם תגיד לאדם 'אתה יודע שצריך להזהר בזה ובוזה?' והוא יגיד לך 'בודאי שאני יודע', דווקא שם ההעלם מצוי וצריכים שם התעוררות רבה. ידיעת השכל לא מספיקה, אלא צריכים את הלב שירגישי, כמו שנאמר בכתוב (דברים ה, לט) 'וידעת היום', ואחרי זה צריך שיהיה 'והשבות אל לבבך', כי בידיעה לבד אין תועלת.

זהו יסוד תורת המוסר, אומר נתיבות המוסר. וזה הביאור בכל חומש דברים. שאלנו, הרי כל המצוות כבר נאמרו בחומשים הקודמים, ולשם מה צריך לכפול שוב את הכל. אך היא היא הנותנת, ספר דברים הוא ספר מוסר ותוכחה, ולכן הוא נכפל וחוזר שוב על כל הדברים הידועים לנו מכבר, כדי שבחזרה עליהם יכנסו הדברים בלב ישראל.

חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר - השיבות התוכחה

ומדוע זה כך? כי בטבע האדם להיות שוכח מהדברים החשובים. היצר מטעה את האדם ומשכיח ממנו את עיקר חובתו בעולמו. לכן האדם צריך תמיד לחזור ולשנן את דברי המוסר, כדי לזכור ולהזכיר את מגמתו ומטרתו בזה העולם.

ומזה הטעם, מצאנו הרבה מצוות שבאים להזכיר לאדם את חובותיו. כמו למשל בקריאת שמע שאנו קוראים בכל יום, שבה אנחנו מזכירים את מצוות אהבת ה' ואת חובת העבודה שלנו, ואנחנו מצווים לשים את הדברים האלה על הלב, 'ושמתם את דברי אלה על לבבכם', איך עושים את זה? מה יסייע בידינו להחדיר הדברים אל הלב ולמנוע את שכחת היצר?! - 'וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו למוטפות בין עיניכם, וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך'. כתיבת הדברים והקשירה, הם שיעוררו לאדם תמיד על חובתו בעולמו.

וכך כותב הרמב"ם בסוף הלכות מזוזה, שיש לנו מצוות שבאות להזכיר לאדם את קונו ואת חובת העבודה שלו בעולמו, וזה לשונו שם (פ"ו הי"ג): **חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה, ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיוותיו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים.**

ממשיך הרמב"ם: אמרו חכמים הראשונים, כל מי שיש לו תפילין בראשו ובורעו, וציצית בכגודו ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים, והם הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר (תהלים לד, ח) **'חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם'.**

בשביל זה תקנו לנו רבותינו את כל הברכות. אדם שצמא ורוצה לשתות, צריך לברך שהכל נהיה בדברו. מדוע? הוא כבר מתייבש ורוצה לשתות, למה דווקא עכשיו צריך

א. הגמרא אומרת (ברכות ו), **'תניא אמר רבי אליעזר, מאי דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, אלו תפילין שבראש'.** מי שמניח תפילין על ראשו כדת וכהלכה, יראים ממנו כל עמי הארצות.

וכבר היה לעולמים כדברים האלו, כיודע וכמפורסם. הרב תורת אמת שהיה רב בלונדון, היה קודם לכן רב בגרמניה, בזמן שהנאצים הארורים עלו לשלטון. הוא היה מגיע לשייבה שלו בבוקר מוקדם קודם זמן התפילה, מתעטר בטלית ותפילין ויושב ולומד עד שמגיע זמן תפילת שחרית.

יום אחד בזמן שישב שם בבוקר ולמד, נכנסו פורעים להיכל הישיבה, והתחילו לעשות שם פוגרום. הכו את התלמידים שהיו שם, והפכו והפילו את ספרי הקדש. הרב שהיה בחדר שלו וישב ולמד, שמע קולות ורעשים מכיוון בית המדרש, ויצא לראות ולבדוק מה קרה.

נכנס להיכל בית המדרש וראה שעומדים שם גדוד של פורעים שעושים שמות ביישיבה. התקרב אליהם, והם כשראו אותו מעוטר בטלית ותפילין, ברחו משם כמו עכברים. התקיימו בו דברי הגמרא, 'וראו עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ויראו ממך'.

אך כבר אמר אותו גדול, לא אמרו כאן 'אלו תפילין על הראש', אלא 'תפילין שבראש'. יש אחד שמניח תפילין על הראש, שלשה סוגי תפילין, רש"י, ר"ת ושימושא רבא... אבל היכן נמצא הראש שלו עצמו? הלך לאיבוד.. זה לא מועיל שאתה שם תפילין על הראש, אלא צריך שתניח את התפילין בתוך הראש עצמו, שהם ואתה תהיו לדבר אחד.

ובאמת מעיקר הדין היינו צריכים להניח תפילין כל היום כולו, אלא שבגלל שאנחנו לא יכולים לשמור את עצמנו שלא להסיח דעת כל הזמן, מקצרים בזה. ויש כאלו שכבר ב'ובא לציון' או אחרי תפילת העמידה כבד להם התפילין והם מסלקים אותם. אבל באמת מי שיודע את מעלת המצוה וקדושת התפילין שמשפיעה לאדם קדושה ויראה, נפרד בצער מהתפילין בכל יום.

שיברך? אלא שזה בא כדי להזכיר לו, שים לב למה שאתה אומר, 'שהכל נהיה בדברו', זה לא שאתה פותח את הברו ולכן יש לך מים, אלא יש מנהיג לכירה שדאג לך ובגללו אתה יכול להרוות את צמאונך. בלי הברכות אדם היה יכול לשכוח לגמרי מכל זה, הוא עלול לחשוב לעצמו, מה הבעיה? אני צמא?! מוזל שיש לי ברז בבית.. ולא היא. תקנו לו רבותינו שיברך, כדי שיוכור ויודה וישבח את קונו. ולכן אמרו רבותינו שמי שזהיר בברכות זוכה ליראת שמים, מפני שהן הן הדברים, כאשר אדם מברך כראוי, בלא לזרוק את הברכות מפיו אלא בשימת לב למה שהוא אומר, הרי הוא מחזק בעצמו את הידיעה והתחושה שיש מנהיג לבריאה, וכך הוא קונה יראת שמים.

זה התפקיד שלנו בימים אלו. וכי אנחנו יכולים לסמוך רק על אלול ועשרת ימי תשובה שאז נשתנה לטובה? וכי אנחנו לא מכירים את עצמנו איך שבכל שנה אנחנו עומדים ומבטיחים בימים הנוראים שהשנה אנחנו נשתדל ונשתפר, וכשמגיע חודש חשוון הכל נשכח? למה זה קורה?! כי אין שינון וחזרה יומיומית על המוסר. אין דרך אחרת שתשפיע על האדם, מלבד החזרה והשינון שוב ושוב על דברי תוכחה, שכמו שאנחנו רואים כאן, אין צורך בדברים חדשים, אלא אדרבה, גדר התוכחה הוא לחזור ולשנן שוב ושוב את הדברים שכבר ידועים, כי רק באמצעות השינון והחזרה והתזכורת הקבועה, יחדרו הדברים אל הלב ויעשו פרי לטובה.

הפסוק אומר (משלי יג, יד) חושך שבטו שונא בנו, ואוהבו שחרו מוסר, שבט זו רצועה שמכים בה, וכי שמונע את השבט ואת המכה מהבן שלו כשצריך, דע שלפעמים הוא בגדר הזה של 'שונא בנו'. אחד שאומר שאני לא מכה אף פעם את הבנים שלי, לפעמים זו לא מעלה אלא חיסרון. ואמרו רבותינו במדרש בשמות רבה על המקרא הזה (א, א), ללמדך, שכל המונע בנו מן המרדות סופו בא לתרבות רעה ושונאו. אדם חושב לעצמו, 'אני אוהב את הבן שלי ולכן לא אני לא מוכיח אותו', אבל זו לא אהבה. סופו של בן כזה שלא הוכיחו אותו, שיצא לתרבות רעה, ואז אתה תשנא אותו. מה הראיה? אומרים רבותינו: מצינו כן בישמעאל שהיה לו געגועים על אברהם אבינו ולא רדהו, הרי אברהם אבינו לא היו לו בנים הרבה שנים, וישמעאל היה בנו הבכור, ואברהם אבינו לא הוכיח אותו ולא רידה אותו, ויצא לתרבות רעה. שנאו והוציאו מביתו ריקם. כשראה אברהם אבינו אלו עבירות שהוא עובר, שהיה מצחק בעבודה זרה וגילוי עריות כמו שאמרו רבותינו (הובא בפירוש רש"י בראשית כ"א ט' ועיין תרגום ירושלמי שם), אמרה לו שרה אמנו (בראשית כא, ט) 'גרש האמה הזאת ואת בנה' והוא עמד וגירש אותו.

ב. כמובן שגם להיפוך זה חיסרון. אם אחד מכה את הבן שלו לחינם, הוא נהנה לראות את הבן שלו בוכה, אזי גיהנם כלה והוא אינו כלה. וכי בגלל שאתה הבאת אותו לעולם, אתה צריך גם להוציא אותו משם?..

ולכאורה הרי זה פלא, איך גדל ישמעאל, בביתו של אברהם אבינו ויצא כך? איך יתכן לגדול אצל אברהם אבינו, ולצאת עובר עבירות כזה? אבל כך זה. כיון שלא קיבל תוכחה, יצא לתרבות רעה, ולסוף שישנאו אברהם.

כיוצא בו, דרשו רבותינו, ויאהב יצחק את עשיו, לפיכך יצא לתרבות רעה על אשר לא רדהו. עשיו גם כן היה הבכור באחים ומעולם לא קיבל תוכחה ומוסר, ולכן יצא לתרבות רעה, וכמו שנאמר בפסוק (בראשית כה, כט) 'ויבוא עשיו מן השדה והוא עיף', ודרשו רבותינו (בבא בתרא טז:): שחמש עבירות אימות עבר באותו היום.

כנגד זה, אומרים רבותינו, וכל המייסר את בנו, מוסיף הבן אהבה על אביו ומכבדו. אתה מוצא שאברהם ייסר את יצחק בנו ולמדו תורה והדריכו בדרכיו, וכיוצא בו יצחק היה משחר מוסר ליעקב, לפיכך זכה לברכה וירש את הארץ. עד כאן דברי רבותינו בשמות רבה, והמעין שם יראה עוד אריכות דברים בענין הזה של תוכחה של אב לבנו.

אומר הנתיבות המוסר, בוא וראה כמה גדול כחה של תוכחה. הרי ישמעאל ויצחק שניהם היו בניו של אברהם אבינו, באותו בית גדלו, ואותו חינוך קבלו. גם עשיו ויעקב, שניהם הגיעו מאותו האב ומאותו האם, שניהם גדלו ביחד כל הזמן, אבל לבסוף כל אחד יצא אחרת לגמרי, ואין שום דמיון ביניהם. מה הסיבה שגרמה את החילוק ואת ההפרש הגדול בין שניהם? - שזה קיבל תוכחה וזה לא. מזה תראה כמה גדול הענין הזה של התוכחה, וכמה חשובה היא ההוכחה.

אהב את התוכחות

עוד מוסיף נתיבות המוסר, בחשיבות הענין שצריך לדעת לקבל תוכחה. הגמרא אומרת בערכין (טז:), אמר רבי יוחנן בן נורי, מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה

ג. רבי זושא מאניפולי זצ"ל, שהיה איש אלהים קדוש ונורא, מעולם לא אמר למישהו דבר תוכחה, אלא היה עושה את זה תמיד בעקיפין ובדרך חכמה.

אם היה רואה מישהו שחשוד באיזה דבר, היה מבקש ממנו, בא ותלמד יחד אתי בספרי מוסר, ותחזיר אותי בתשובה... וכך היה יושב אתו ופותחים ביחד את הרמב"ם או את השערי תשובה, ואז היה אומר רבי זושא, 'אוי לך זושא, איך אתה אוכל יום ויום ולא מברך ברכת המזון?' 'איך אתה לא מתפלל ואיך אתה לא מניח תפלין'.. וכך היה הולך ומונה את כל העונות של אותו אחד. וכשהוא שומע את רבי זושא כך מדבר על עצמו, ורבי זושא הולך ומפרט איזה עונש מגיע לעצמו על החטא הזה, ובאיזה גלגול יצטרך להתגלגל בשביל העוון ההוא, הוא אומר לרבי זושא, אדוני הרב, הרי זה פלא, שכן כמוני כמוך.. גם אני לקוי בדברים האלה..

עקיבא על ידי, התנא האלהי רבי עקיבא, אנחנו חייבים לו את כל תורתנו, שהרי כל התורה שיש לנו בידינו ממנו הגיעה, וכמו שאמרו בגמרא (יבמות סב:) שלאחר שמתו כל עשרים וארבעה אלף התלמידים שהיו לו, היה העולם שמים (פרש רש"י שנשתכחה התורה), עד שהלך רבי עקיבא ובא לו לחכמים שבדרום, רבי מאיר רבי יהודה רבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, ולימד אותם תורה. ומאותם חמישה תלמידים התרבתה התורה והיא כל מה שבידינו. סתם משנה רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרי רבי שמעון, סתם ספרא רבי יהודה, וכולהו אליבא דרבי עקיבא (סנהדרין פ"ו ב'). ולכן כתוב בשיטה מקובצת (כתובות מ' א' ועין בספר אור משה סימן ס"ח דף רמ"ב ואילך), שרבי עקיבא הוא שורש תורה שבעל פה. כפי מה שהיה משה רבינו לישראל בבחינת תורה שבכתב, כך היה רבי עקיבא לישראל בבחינת תורה שבעל פה, שכל מה שיש בידינו ממנו הגיע.

ומעיד עליו רבי יוחנן בן נורי, **מעיד אני עלי שמים וארץ**, שזהו לשון של שבועה, שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל, רבן גמליאל היה נותן לו תוכחה בגללי, והוסיף בי אהבה. כשרבי עקיבא שמע את התוכחה, הוסיף בלבו אהבה לרבי יוחנן בן נורי. לא כדרך ההדיוטות שבשעה שבאים לתת להם תוכחה, הם קוצפים ומתרגזים, לי אתה בא לתת תוכחה?! אתה יודע מי אני בכלל?! אני בין הל"ח צדיקים, ועוד מעט כשימותו שנים אני אכנס לרשימה, ואתי אתה מתחיל?... אבל מי שמבין ויודע בערך התוכחה, אוהב את התוכחות.

אמרו הקדמונים, למה הדבר דומה?! - לראי. כל אשה שדואגת ליפיה, מחפשת את הראי הכי טוב, כדי שתראה כל שמץ דשמץ של קמט וסדק וכו', בכדי שתוכל לשים שם טיח לסתום אותו.. אם יביאו לה ראי שהוא כמו זכוכית רגילה, שבקושי מראה אותה, ואפילו אם יש לה קרנים לא יראו אותם שם, זה לא שווה לה כלום. כך זה גם בענין התוכחה. מי שמכיר בערך התוכחה ויודע שזה כמו ראי שבבילו שמראה לו את המומים והפגמים שיש בו, ואז הוא יכול ללכת ולתקן את עצמו, ללמוד מוסר ולהתפלל על זה, הוא מעריך כל תוכחה ואוהב את המוכיחים אותו. אלו שלא אוהבים את התוכחות הם אלו שחוששים מלהסתכל בראי ולראות את המומים שלהם, ולכן הם משייבים, "למה אתה מוכיח אותי, קשוט עצמך תחילה" וכיוצא בזה.

יעקב אבינו אהב את התוכחות ולכן יצא בחיר שבאבות. ועשיו שלא קיבל את התוכחות ולא אהב לקבל תוכחה, מה יצא ממנו רח"ל?! ולכן על האדם ללמוד לאהוב את התוכחה, לשמוח כשמוכיחים אותו ולהוסיף אהבה אל המוכיחים.

כך היה רבי זושא בדרך של כבוד מעביר תוכחה. וזה ענין חשוב, שגם כאשר צריך לתת תוכחה למישהו, צריך לדעת איך להוכיח, באופן שאותו אחד יקבל את הדברים.

הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק רביעי) כותב, שיש עשרים וארבעה דברים שמעכבים את התשובה. באמת יש לדייק את לשון הרמב"ם, שלא כתב שיש עשרים וארבעה דברים שמונעים את התשובה, אלא שמעכבים אותה. אם חלילה היה כתוב שהדברים האלו מונעים את התשובה, היה פירושו של דבר שנעלו את כל השערים וגם אם אדם ירצה לעשות תשובה לא יוכל והוא אבוד. אבל לא כתב הרמב"ם שהדברים האלו מונעים את התשובה, אלא רק מעכבים את התשובה.

מה הכוונה שהדברים האלו מעכבים את התשובה?! - רבותינו אמרו (יומא לח:), ש'הבא להטהר מסייעים אותו. מבקשים מכל אדם, לא משנה באיזה מצב אתה נמצא, בוא

ד. צריך להקדים הקדמה כללית, לכל הענין הזה של הלכות תשובה. רבינו הרמב"ם זצ"ל, מגדולי רבותינו הראשונים, כשחיבר בחיבורו בספר המדע את הלכות תשובה, אין אלו הנהגות מוסריות גרידא או עצות טובות, אלא הם הלכות גמורות כמו שאר ההלכות שבכל החיבור שלו יד החזקה. וכיוון שאלו הם הלכות, הרי שכל הדברים האלו מחייבים, הן בשמים והן בארץ.

מה הכוונה שמחייבים בשמים? בסוף מסכת סנהדרין יש את פרק 'חלק', שבו יש את הפירוט מי יש לו חלק לעולם הבא, ומי חלילה מאבד את חלקו לעולם העליון בגלל שעשה מה שעשה. ושם אומרת המשנה שיש כמה מלכים וכמה הדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא. למשל, המלך ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל, העביר עשרה שבטים לשמד ולעבודה זרה, אין לו תקנה. וכן בהדיוטות, בלעם וקרח, ועוד ועוד.

ומבואר בגמרא שם (ק"ד ב), שדנו חכמי ישראל על אחד ממלכי ישראל אם לפי מעשיו ראוי שיהיה לו חלק לעולם הבא או לא. ותוך כדי שדנו בהלכה זו, ירדה אש מן השמים והופיעה בבית המדרש שלהם, ויצאה בת קול ואמרה להם 'אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו', מבקשים מכם בבית דין של מעלה, שאל תעסקו בנושא הזה עוד ולא תדונו על אותו מלך אם יש לו חלק אם לאו.

וכך היה. הפסיקו חכמי ישראל לדון בדבר. אך שואלים המפרשים (השל"ה הקדוש ועוד), למה ירדה בת קול ואמרה להם שיפסיקו מלדון בזה?! אפילו אם חכמי ישראל ישבו ויחליטו שאותו מלך אין ראוי לו לקבל עולם הבא, מכל מקום בבית דין של מעלה יכולים לומר, אנחנו סבורים שכן מגיע לו חלק לעולם הבא. וכי מה שאומרים חכמי ישראל בבית דין של מטה מחייב את בית דין של מעלה?! אלא, שעל כרחך שכן הוא. ההלכה מחייבת בארץ ובשמים. אם חכמי ישראל ישבו ויחליטו שאותו מלך ישראל אין לו חלק לעולם הבא, אזי גם בשמים יהיו כפופים ומחוייבים להכרעה הזו, ויבואו לאותו מלך, הגם שעד עכשיו ישב בגן עדן, ויאמרו לו, אדוני המלך, בכבוד, קום וצא מכאן. למה? מה קרה? - חכמי ישראל למטה החליטו שאתה לא בן העולם הבא.

בהקדמה לספר אהלי יוסף מספר, שהיה גדול אחד בחוץ לארץ, שחלה בחולי גדול וכבד, עד שהרופאים נואשו ממנו ואמרו שאין לו תקנה. מה יעשה? - נסע לרבו, הגאון בעל הצמח צדק. אמר לו,

ותתקרב קצת אל הבורא. בוא ותשפר קצת את המעשים שלך. ואם תעשה את זה, אם קצת תתאמץ, יסייעו בידך. גם אם אתה לא יודע איך תוכל לצאת מהמצב שאתה נמצא בו, אם רק תזוז קצת מהמקום, אם קצת תתקרב, תהיה לך סיעתא דשמיא בכל מיני אופנים ובכל מיני דרכים, לקדש אותך, לטהר אותך ולהתקרב עוד אל הבורא. [וראה נפלאות בספר חרדים (פרק ע') מהו מסייעים אותנו].

והכלל בדינו, כי כל כמה שאדם ירבה יותר ב'הבא להטהר', שיותר יתקרב ויותר יתאמץ, כך ירבו לו ב'מסייעים בידו'. אם יותר תבוא, יסייעו לך יותר ויותר כפל כפלים.

זה בדרך כלל, שכל כמה שאדם עושה צעד ומתקרב אל הקב"ה, מסייעים בידו. אבל אלו העשירים וארבעה דברים המעכבים את התשובה, אם אדם לקוי בהם, הוא מפסיד את הסיוע ואת העזרה הזאת מן השמים. לא חלילה שמונעים אותו מלשוב בתשובה, אלא שאת העזרה הזאת ואת הסיעתא דשמיא להתקרב ולהתעלות, אותה הוא מפסיד.

אדוני הרב, לא עליכם אני חולה בחולי אנוש, וכמה שביררתי ודרשתי ברופאים ובמומחים, כולם אומרים לי שאפסה תקוותי ועלי להכין תכריכים וללמוד משניות לעילוי נשמותי.. שאל אותו הצמח צדק, מה בדיוק החולי שיש לך?! והוא פירט לפני הצמח צדק בדיוק ובפרוטרוט את החולי שיש לו.

שמע הצמח צדק ואמר לו, תשמע, יש לי רפואה בשבילך. מהי? - תסע לארץ ישראל. אותו גדול התפלא, וכי אם אני אסע לארץ ישראל, המחלה תשאר בחוץ לארץ? הרי היא תעלה איתי גם.. אבל הצמח צדק אמר לו, תעלה לארץ ישראל ואני מבטיח לך שתבריא. ואכן, הוא נסע לארץ ישראל והבריא.

לשם מה שאל אותו הצמח צדק וביקש ממנו שיפרט לו בדיוק את החולי שלו, ואחר כך פסק לו לעלות לארץ ישראל?! - אלא, שרצה הצמח צדק לדעת על החולי הזה, מה יהיה אם החולי הזה יהיה בבהמה, האם יש לה דין של טריפה או לא. וכששמע הצמח צדק את טיב החולי הזה, התחוויר לו שהחולי המסויים הזה אם יהיה בבהמה, תהיה בזה מחלוקת אם היא כשירה או לא. לפי דעת מרן השלחן ערוך היא תהיה כשירה, אך לפי כמה אחרונים שחולקים היא טריפה.

לבן אמר לו הצמח צדק, תסע לארץ ישראל, שם פוסקים כמו מרן השלחן ערוך זצ"ל, וממילא תהיה הלכה כמותו ויפסקו עליך שאתה כשר, ותאריך ימים ושנים. אם תשאר כאן בחוץ לארץ, אזי יש לך דין טריפה, וכבר צריך לדון אם אפשר להקל אצלה, אם זה נחשב הפסד מרובה ושעת הדחק וכיוצא בזה... אבל אם תסע לארץ ישראל, שם תהיה הלכה כמו מרן ותבריא, וכך באמת היה.

הוא שאמרנו. ההלכה מחייבת את הכל, בעליונים ובתחתונים, ואם כאן יפסקו שאינו טריפה והוא כשר, כך יהיה.

לבן כשאדם מגיע להלכות תשובה, עליו לדעת שאין זה ספר מוסר, אם ירצה ישמע ואם לא לא ישמע. אלו הם דברי הלכה, וההלכה מחייבת, בשמים ובארץ.

שנאת התוכחה מעכבת את התשובה

וכך מסיים הרמב"ם בעצמו את הפרק הזה ומבאר באר היטב: כל הדברים האלו שהזכרנו קודם ומוציא בהם, אף על פי שמעכבים את התשובה, אינם מונעים אותה. אם אדם יתעקש, יטרח וישתדל ויתאמץ לשוב בתשובה, הוא יוכל לשוב. אלא אם עשה אדם תשובה מהם הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא.

ואחד הדברים שמעכבים את התשובה, הוא השונא את התוכחות. מי שלקוי בזה, אחד כזה שכל דבר שבעולם הוא רוצה לשמוע וזה מעניין אותו, אבל תוכחות?! הוא מואס בהם ולא רוצה לשמוע אותם, אחד כזה, הרי זה מעכב בפניו את התשובה. ומדוע? מבאר הרמב"ם (שם ה"ב), שהרי לא הניח לו דרך תשובה. אדם ששומע תוכחה, הרי 'שמעו ותחי נפשכם', הוא רואה בראי איך הוא צריך לתקן ולשפר, אבל אם הוא לא רוצה לשמוע את התוכחות, אז הוא בעצמו לא הניח לו דרך לתשובה, שהתוכחה גורמת לתשובה. אין דרך אחרת להתעורר ולשוב בתשובה, אלמלי התוכחות.

ומפרש הרמב"ם, שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו, הרבה פעמים אדם לא רואה את נגעי עצמו. אמנם את נגעי חבירו הוא רואה תמיד, בין אם ישנן וגם אם אינן... ויש לו בזה מומחיות מיוחדת, אבל את נגעי עצמו הוא לא רואה. איך תהיה לו תקנה? על ידי שיודיעו לו את חטאיו. יאמרו לו, אתה עשית כך וכך, ועליך לשוב בתשובה. ומכלימין אותו, יש אחד כזה שכשמודיעים לו את חטאיו הוא עוד משתבח בזה ואומר, 'כך וכך עשיתי? טוב מאד'. צריכים להכלים אותו, כלומר, להראות לו ולצייר לפניו כמה משוקץ ומתועב הוא החטא, עד שיתבייש בזה. וכמו שכותב רבינו יונה בשערי תשובה (שער א' אות י'), שאדם צריך להתבייש ולהתחרט בזה שקיבל נשמה אלוקית החצובה מתחת כסא הכבוד והוא פוגם ומטמא אותה. וכששומע אדם את התוכחה ואת ההכלמה הזו, אז הוא חוזר בתשובה. וכמו שכתוב בתורה זכור ואל תשכח את אשר הקצפת את ה', ממרים הייתם, ולא נתן ה' לכם לב שומע וכו'. אנחנו רואים איך שמשה רבינו נותן לישראל דברי תוכחה המרעידים את הלב. מדוע? - כי זו היא הדרך. כשמודיעים לאדם את חטאיו ומכלימים אותו, אז הוא נותן על לב ושב בתשובה.

מוסיף הרמב"ם, וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר 'הוי גוי חוטא, ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו'. את זה אנחנו קוראים בהפטרות הפרשה שלנו, בשבת חזון. ראה ישעיה שיישראל עושים מה שעושים ואינם חוזרים בתשובה, אמר להם דברי תוכחה 'הוי גוי חוטא עם כבד עוון, ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו', וכן צוהו האל להוכיח לחטאים, הקב"ה פקד על ישעיה לך ותוכיח את ישראל, לך ותצעק עליהם, שנאמר קרא בגרון אל תחשוך, תרעיש עליהם שמים וארץ בדברי תוכחה, עד שיכנסו הדברים ללבכם.

ולא רק ישעיה, אלא כל הנביאים, רובם ככולם התנבאו על התשובה, אלא שכלל ישראל באותו הזמן לא רצה לשמוע. הנביא ירמיה אומר (ירמיה ב, לה): 'הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי'. אומר הקב"ה לישראל, על מה אני שופט אותך? על אמרך לא חטאתי. מה הכוונה על אמרך לא חטאתי?! אף אחד מישראל לא אמר וידוי, חטאתי עויתי ופשעתי?! אך הביאור הוא במה שרש"י מוסיף שם בירמיה עוד מילה אחת, על אמרך לא חטאתי - בלבך. בפה אולי הם אמרו את כל ספרי הוידויים שיש, כולל הוידוי של רב נסים גאון והוידוי הגדול של החיד"א, אבל כל זה היה מס שפתים. בלב הם לא עשו וידוי, בלב הם אמרו 'לא חטאתי'. וע"ז אמר הקב"ה, 'הנני נשפט אותך'.

וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. ומסיים הרמב"ם ואומר: לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן ירא שמים מנעוריו ואהוב להם, שיהיה מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה. אבל זה ששונא את התוכחות, כמו שאמרנו קודם, אינו בא למוכיח ולא שומע לדבריו ולפיכך יעמוד בחטאתיו שהם בעיניו טובים. הוא לא רואה מום בעצמו, וחושב שהכל בסדר.

רק מי שרגיל בספרי מוסר ויראה, הוא זה שמביט בראי, ורואה את החסרונות שיש בו. ורק אם אדם יהיה לומד ורגיל בספרי מוסר ויראה, שהיום הם אלו המוכיחים אותנו כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה, אז באמת יראה שאלף עוונות מימינו ורובה משמאלו. כמו שכתב רבינו הרש"ש זצ"ל הובא בספר פלא יועץ (ערך ראש השנה). בלי שאדם לומד בספרי מוסר, הוא בכלל לא יודע מהו עוון. תשאל אדם, מהו חטא?! הוא יגיד לך, אם אדם רצה את חברו, או מחלל שבת, זה נחשב שהוא עובר עבירה. אבל אם תשאל אותו, למה אתה מדבר עם אנשים בשפה קשה ובפנים כעוסות, הרי זה חטא, הוא יתמה עליך, וכי זה חטא?! זו היא צורת הדיבור הרגילה שלי!

אבל רבותינו אמרו שזה מהחטאים היותר גדולים, ואם אדם מדבר עם חבריו בשפה קשה ומבזה אותם יכול להתגלגל לעוונות חמורים שבחמורים, כגון להלבין פני חברו ברבים או להתכבד בקלון חברו. ואלו הם חטאים שהקב"ה לא מוותר עליהם. אבל כאשר אדם מרגיל את עצמו בספרי מוסר, הוא לומד איך צריך לדבר עם אנשים, בנחת ובכבוד.

הוא שאומר הרמב"ם, אם אדם לא שומע ולא מקשיב לקול המוכיחים, יעמוד בחטאתיו שהם בעיניו טובים. אחד כזה אין לו תקנה, כי לפי דעתו הוא מושלם ואין בו שום מום וחסרון.

לכן משה רבינו, אוהבן של ישראל, בזמן שעומד להפרד מישראל, במה נפרד מאתם? - בדברי תוכחה. זה זמן להגיד דברי תוכחה?! בוודאי. גם בגלל שאז הלבבות של ישראל היו פתוחים לקבל תוכחה כמו שפתחנו, וגם בגלל שזו המתנה הכי יקרה שנותן משה רבינו

לישראל, שהרי 'חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שיחרו מוסר', דווקא מי שאוהב הוא זה שמוכיח את חבריו ומיישר את דרכו.

כל אחד יכול להיות המוכיח של עצמו, על ידי שישב וילמד בספרי יראה ומוסר, ואם יהיה חכם ויפתח את לבבו, יקשיב לקול המוכיחים ויקח את הדברים לתשומת לבו, ויחזור וישנן שוב ושוב את הדברים, אזי ודאי שה' יהיה בעזרו להשתפר ולהתעלות, וכל הבא להטהר מסייעים אותו. השי"ת יהיה בעזרנו אמן.

חידו"ת לפרשת דברים

א. בענין מצוות תוכחה

אדר א' תדש"מ

דברים (א' א'): "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וגו', ויהי בארבעים שנה בעשתי עשרה חדש באחד לחודש דבר משה לבני ישראל" וגו'.

ופירש רש"י ז"ל: "אלה הדברים לפי שהם דברי תוכחות וכו', ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחודש, מלמד שלא הוכיחן משה אלא סמוך למיתה וכו', ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו וכו' כדאיתא בספרי. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, וכן דוד את בנו שלמה" ע"ש.

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו ובחרת בחיים על פירוש רש"י (שם פרשת דברים דכ"ג סע"ג) שכתב: "אין להקשות דהרי איכא מצות עשה דהוכח תוכיח וזה נוהג בכל מקום ובכל זמן, דיש לומר דהיינו דוקא כשבא לעבור על איסור, אבל כשעבר על איסור לא, והכי אמרו במדרש רבה (פרשה זו סימן א') דלא הוכיחן אלא על לשעבר, ועייין בספר חומת אנך כאן, ובספר אורי וישעי (שה"ת פ"י דט"ז ע"א) ומה שכתבתי בדרשותי בזה בס"ד", עד כאן לשון צדיק זיע"א.

ובעניותי לא הבינותי דברות קדשו זיע"א, חדא דמה שכתב דמצות עשה דהוכיח תוכיח נוהגת דוקא כשרואה שהשני בא לעבור על איסור, אבל אם כבר עבר על האיסור אינה נוהגת, צ"ב, וזו לשון הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות (פ"ו ה"ו): "כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון, אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך, ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר הוכיח תוכיח את עמיתך", הרי מפורש שאף על דבר איסור שעשה כנגדו בעבר, צריך להוכיחו מהלכות הוכיח תוכיח, ושמע מינה דאף לשעבר נוהגת ודוק וצ"ע.

ובי תימא שאני הכא דהואיל וחטא כנגדו אזי שייך להוכיחו אף לשעבר, מה שאין כן בסתם אם ראהו עושה מעשה איסור שאינו נגדו אזי אם קודם שחטא יוכיחנו וככתוב הוכח תוכיח, אבל אם כבר עשה את האיסור אזי לא יוכיחנו, הא נמי ליתא וכמו שכתב הרמב"ם (שם ה"ז): "הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך" וכו', ומפורש להדיא דאף בראהו שחטא הוא שהלך בדרך לא טובה חייב להוכיחו וצ"ע. [ועייין עוד לרמב"ם בספר המצוות (עשה ר"ה), ושו"ת שואל ומשיב מהדורה תליתאה (ח"ב סימן ל')].

ובאמת גוף הקושיא שהקשה הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל עם שאיני כדאי כלל לא זכיתי להבין, ולכאורה הוכחה בתוכחה איחלף, דהכא מה שאמרו חז"ל שאין מוכיחין אלא סמוך למיתה, לאו מהלכות הוכחה ומחאה כשרואה שעושה איסור נגעו בה דנפקא מקרא דהוכח תוכיח

את עמיתך ולא תשא עליו חטא, אלא הכוונה שלומר דברי כבושין ולייסר בדברים ולהתריע על מעשים והתנהגות שאינה טובה שלא יעשה וכיוצא בזה וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ד ה"ב אות ה'), זה לא יעשה אלא סמוך למיתה, אבל אם ראה בו שעשה איסור בודאי יש להוכיחו מיד, והדבר מוכח מעצמו ממה שהוכיח הספרי מיהושע ושמואל ודוד והתם לא הוכיחו על עוונות שראו שעשו בני ישראל ולהפרישם ולהודיעם על שחטאו, אלא כל תוכחתם היתה לשבר לבם ולהחזירם בתשובה ולהזהירם שלא יחטאו ח"ו ועיין בדברי רמב"ם שם, ולפי זה קושיא מעיקרא ליתא וצ"ע. [ועיין שו"ת הריב"ש (סימן תל"א) וחומת אנך (משלי פרק ט' דנ"ג ע"ג)].

וי"ש לעיין בספר דרשות הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שאולי שם באו הדברים בהרחבה וביאר דברי קדשו, ואין ספר זה תחת ידי.

ואחר זמן רב ראיתי דשאלה זו היא שאלת רבותינו הראשונים כמלאכים, דרבינו הלל ז"ל בפירושו לספרי (שם ד"ד ע"א) כתב: "ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה וכו', וקשיא אם כן בטלת מצות הוכח תוכיח את עמיתך" עכ"ל, הרי דהקשה קושיא זו ואסיק בקשיא, ועיין בדברי הרב המגיה ז"ל שם שהביא שכן הקשה הגאון מגן אברהם בספרו זית רענן שם, וגם בפירוש זרע אברהם על הספרי שם (ד"א ע"ג) עמד בשאלה זו עיין בתירוצייהם.

גם ראיתי בפירוש בעלי התוספות על התורה (בפירוש ריב"א שם ד"א ע"ד) שכתב: "מה שאמרו רז"ל הוכח תוכיח את עמיתך אפילו מאה פעמים, זהו להוכיחו על דבר עבירה הבאה על ידו שלא יעשנה, אבל להוכיחו על העבירות שכבר עשה אין להוכיחו אלא סמוך למיתה, וכן משה לא הוכיח את ישראל על עבירות שכבר עשו אלא סמוך למיתה", ועיין שם גם בפירוש התוספות לתורה קובץ "מושב זקנים" שכתבו כזאת, וכן בפירוש לחד מן קמאי רבי יעקב דיילישאקש ז"ל בספרו אמרי נעם (שם) מה שכתב בזה וכזה ע"ש.

הרי שעמדו גם הם בשאלה מעין שאלת רבינו הלל ז"ל וקשרו דברי הספרי הללו עם מצות תוכחה, וזה לא כדברינו ואף דלענ"ד נראה כמו שכתבנו, מכל מקום אחר שרבותינו הראשונים כמלאכים לא תירצו כן, בטלו דברינו, עד שנמצא בעזה"י כדברינו בדברות הראשונים נ"ע.

ועוד דע ראיתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו פני דוד על התורה (פרשת דברים סוף אות ה') שכתב: "להוכיחם על העבר הוא שצריך שיהיה כמו יעקב אבינו ע"ה, אך אם רואה חטאות הצבור והיחיד שעושים אותם צריך להוכיח הרבה וכמו שכתבנו בעניותינו הלא מרא"ש בסד"ר דברתי וכמ"ש בספר אמרי נועם", ולכאורה הדברים עמומים, ואבאר מליצת דבריו ז"ל דכוונתו לומר שבספרו ראש דוד בסדר דהיינו בפרשה זו פרשת דברים (דקל"ו ע"ג) עמד בדברי הספרי ובדברי הרב כתנות אור וחילק חילוקו זה בין לשעבר בין להבא ושמצא כן גם בספר אמרי נועם עיין שם, וכן עיין עוד לו בספרו צוארי שלל (הפטרות חיי שרה אות ג') ודוק.

ואחר שנים מצאתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל עצמו בספרו ספר חיים על ספרי (פרשת דברים דף מ"ז) שכתב: "מה שהקשה הרב זרע אברהם דמצות תוכחה היא מצות עשה בכל יום, ועיין מה שתירץ, אחר המחילה מעיקרא קושיא ליתא, דהוכיח תוכיח היינו ברואה בחיבורו דעושה דבר איסור דחייב למחות בו, ואינו תלוי באב וברב אלא כל אדם חייב, אך תוכחות ואזהרות על

העבר ועל העתיד, על הנהגות ועל מידות רעות שבין אדם לחבירו ונוגע לעניני המקום ב"ה דבעיני העושה אינו נחשב לחטא, אזי הוא דהיו מוכחין סמוך למיתתן על הרעות שהיו מכירים בהם ושלא יעשו לעתיד, וזה פשוט וברור ועיין מה שכתבתי בספרי ובחרת בחיים (פרשה זו).

ובאופן זה נמי מיושב מה שהקשה בשפתי חכמים שהביאו שם בזרע אברהם שם שאין אמרו כאן בספרי שלא יהיה חוזר ומוכיח והרי מצות תוכחה אפילו מאה פעמים, ועיין תועפות ראם גאטניו, וספרי דבי רב (דקע"ג ע"ד) ואהלי יהודה (דנ"ט ע"ג) ובאר בשדה, ומ"ע עכ"ל.

הרי דעיקר תירוצנו דלעיל, כבר הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל עצמו תירץ וחילק כך, אלא שיש להבין דאם כן מאי קא קשיא איהו גופיה האי קושיא בספרו ובחרת בחיים, ומה גם שכאן רמז לדבריו בספרו זה, והיה לו לומר דבדבריו כאן אתי שפיר מה שהעיר שם. ותו לא זכר שהיא שאלת הקדמונים רבותינו בעלי התוספות כנ"ל וצ"ע. [וכן רבינו הלל, אלא שספר זה לא בא לידן].

ב. בענין מקום מחלוקת קרח

דברים (א' א'): "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרות ודי זהב", ותרגם אונקלוס בחצרות ארגיזו על בשרא, וכן הוא במיוחס ליונתן שם.

אבל רש"י ז"ל פירש: "וחצרות במחלוקתו של קרח, דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום", ואחריו נמשך רבינו בחיי ז"ל, ועיין גם לרב החזקוני מה שכתב לבאר דברי רש"י הללו.

ורבינו בעל הטורים ז"ל במדבר (ל"ג כ"ה) כתב: "ויחננו בקהלתה על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה", וכן הוא שם בתרגום המיוחס ליונתן, וראיתי לגאון האדר"ת ז"ל בספרו עטרות אדר על בעל הטורים (שם דף ר"ז) שהעיר מדברי רש"י דלעיל שמחלוקת קרח היתה בחצרות, וסיים: "והנה מה שפירש רש"י בפירוש השני [מעשה מרים] הוא נמצא בספרי, אבל פירוש ראשון של רש"י [שבחצרות היה מעשה קרח] לא ידעתי מקורו".

אבל כבר נודע שדברות רש"י ז"ל מקורם ושורשם בדברות רז"ל בתלמודים ובמדרשים וכמעט כל תיבה ותיבה מדבריו יש לה מקור בדברי רז"ל, כאשר הארכתי בס"ד בחיבורי להראות כן עיין בחיבורי ברית יעקב (דף צ"ב, ודף קמ"ו, ודף רכ"ח, ודף רס"ה), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (דף י"א, ודף קל"ח, ודף קפ"ט), ועיין עוד בחיבורי יד סופר ח"ב (דף מ"א, ודף ע"ז, ובחיבורי זרע חיים (דף ז), ובחיבורי יגדיל תורה (סימן ר), ועוד.

ולפיכך חפשי ומצאתי בס"ד שדברי רש"י מקורם במדרש דברים רבה הנדפס מכתב יד (פ"א ס"ט): "וחצרות רבי יהודה בר אלעאי אמר בחצרות היתה מחלוקת קרח" ודוק. [ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ג' דף ל') וצרף לכאן].

ג. בענין גר משפט כתיב ביה

דברים (א' ט"ז): ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו".

יבמות (מ"ו ס"ב): "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה", וכן הוא במסכת קידושין (ס"ב ב) עיין שם.

ופירש רש"י ז"ל: "משפט כתיב ביה, משפט אחד יהיה לכם ולגר (במדבר ט"ו ט"ז) ואין משפט פחות משלשה".

אבל רבותינו בעלי התוספות ז"ל יבמות שם (ד"ה משפט) כה כתבו: "משפט כתיב ביה, ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (דברים א' ט"ז), אי נמי משפט אחד יהיה לכם ולגר (במדבר ט"ו ט"ז) עכ"ל. וכן הוא בתוספות הרא"ש ביבמות (שם), וקידושין (שם).

ובם"ד בלומדי סוגיא זאת התעוררתי בכמה הערות, ולתועלת המעיינים הנני לרושםם כאן, ומינייהו ומיני יתקלם עילאה.

חדא כאן ביבמות רש"י ז"ל פירש דגר משפט כתיב ביה היינו קרא דספר במדבר, משפט אחד יהיה לכם ולגר (במדבר ט"ו ט"ז) וכנ"ל, אבל מימרא זו דרבי יוחנן הובאה גם במסכת קידושין (ס"ב ב) כנ"ל, ושם רש"י ז"ל פירש: "גר משפט כתיב ביה, משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח", והיינו קרא דספר ויקרא (כ"ד כ"ב) עיין שם.

ולפי זה יש לנו להבין מדוע ולמה ומאי טעמא שינה רש"י ז"ל פירושו ממסכת קידושין למסכת יבמות.

והן אמת שהדבר מצוי מאד שרש"י ז"ל משנה מפירושו ממקום למקום, וכאשר כתב רבינו מהרש"א ז"ל קידושין (מ"ד ב), וזו לשון מרא דתלמודא הגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בספרו יש סדר למשנה על מסכת ביצה (ס"פ ג'): "ואל תתמה שכאן פירש רש"י ז"ל כך ואילו לעיל כתב ופירש טעם אחר, דע שכן דרך רש"י ז"ל ברוב פעמים אין מספר, ויותר מזה מצינו שרש"י ז"ל כותב לא ידעתי פירושו, ובמקום אחר כתב פירוש הגון ונכון", והרש"ש ז"ל בהגותיו לשבת (פ"ג א) כתב: "הגרע"א בגליון הש"ס העלה פירוש רש"י ב"צריך עיון גדול", ואנכי לא ידעתי מה העיון הגדול דשם פירש כשיטת רבינו תם, ואם משום שרש"י סותר את עצמו, זאת תמצא בפירוש רש"י הרבה", ועיין בכל אשר הבאתי וציינתי בזה בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן ל"ו הערה ב) עש"ב, ובכל הנסמך בזה בארוכה בחיבורי שם בצלאל (דף רס"ח), ובחיבורי מנוחת שלום חלק י"ב (סימן ס"ד), וצירף לכאן. [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן כ"ו)].

מכל מקום גם זאת לימדונו רבותינו נ"ע שבכל מקום שיכולים אנחנו לפרש מדוע אכן רש"י ז"ל שינה ביאורו ממקום למקום מפרשינו ועדיף ואריך.

ועוד יש להבין דרבותינו בעלי התוספות ז"ל שם הביאו פסוק אחר מרש"י ז"ל, דהיינו לקרא דספר דברים "משפט כתיב ביה ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו" וכנ"ל, ויש להבין מדוע רבנן בעלי התוספות ז"ל לא ניחא להו בפירוש רש"י ז"ל ובפסוק שהוא הביא

והוצרכו בעלי התוספות להביא מקרא אחר, וכמו כן יש להבין מדוע רש"י ז"ל לא פירש כן כדברי בעלי התוספות ובפסוק שהם הביאו.

ונראה לי בס"ד לומר דמה שרש"י ז"ל פירש כאן ביבמות אחרת מההיא דקידושין, כי לישנא תלמודא הכריח אותו לפרש כן, דהמעייין יראה שיש שינוי בתיבה אחת בין סוגיית יבמות לבין סוגיית קידושין, דבקידושין גרסינן אמר רבי יוחנן גר משפט כתיב ביה **כדין**, ואילו שם ביבמות רק גרסינן אמר רבי יוחנן גר משפט כתיב, ולא גרסינן לתיבת **כדין**, עיין בסוגיות ותווכח.

והשתא יאירו דברי רש"י ז"ל, דאחר דבקידושין גרסינן משפט כתיב ביה **כדין**, היה מוכרח רש"י ז"ל להביא פסוק האמור בו משפט בגר ויש לו התייחסות ל**דין**, ולפיכך הביא קרא דספר ויקרא שהוא אכן אמור בדין, וככתוב בכל הפרשה שם: "ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת, ומכה נפש בהמה ישלמנה וגו', ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו שבר תחת שבר וגו', ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה" וגו', אבל שם ביבמות אחר שלא גרסינן בתלמוד תיבת "כדין", ורק אמרו גר משפט כתיב ביה, מספיק היה לרש"י ז"ל שיביא קרא שאמור גבי גר ויש בו ענין המשפט, ולכן הביא קרא דספר במדבר האמור גבי מנחת נסכים דקרבנות. [ועיין לקמיה].

וממילא יובן מדוע רבותינו בעלי התוספות ז"ל ביבמות שם לא ניחא להו בפירוש רש"י ונאדו מפירוש רש"י ז"ל, דהיה קשה להם מה ענין משפט האמור גבי מנחת נסכים דקרבנות, לענין דגר צריך שלשה דיינים וטבילה ביום וכו', ולפיכך הביאו קרא דספר דברים ושפטתם צדק וגו' ובין גרו, ששם מבואר גבי גר שיש לו תורת משפט.

ונראה לי דרש"י ז"ל בא לרמוז שהרי בכריתות (ט' א') אמרו בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית במילה וטבילה והרצאת דמים דהיינו קרבנות, וקרובן דגר יש בו מנחת נסכים שהרי מביא שלמים, וכן יכול להביא עולת בהמה דטעונה נסכים, ולכן השכיל רש"י ז"ל להביא קרא דמנחת נסכים דגר שוה בו לישראל ודוק.

והא דרש"י ז"ל נייד מלפרש בפירוש בעלי התוספות ז"ל, משום דלישנא דרבי יוחנן דקאמר **משפט** כתיב ביה, מורה דכך הוא לישנא דקרא דבפסוק כתוב משפט, ואילו לפי התוספות ז"ל במקרא לא כתוב "משפט", אלא כתוב "ושפטו", להכי הוה ליה לרבי יוחנן למימר גר ושפטו כתיב ביה, ולפיכך נייד רש"י ז"ל מלפרש כן ודוק.

ודע דאם היתה לנו רשות לחוות דעה, היינו אומרים בס"ד דכוונת רבי יוחנן במה שאמר דגר משפט כתיב ביה, היינו לקרא דספר דברים (כ"ד ט"ז): "לא תטה משפט גר", [ונשם (כ"ז י"ט) ארור מטה משפט גר], הרי שנאמר גר גבי משפט, ולא ידעתי מדוע רבנן קמאי ז"ל לא הזכירו פסוק זה, וי"ל.

במדבר (ל"ה כ"ג): "ויפל עליו וימות והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם על המשפטים האלה", ורז"ל במדרשם בספרי שם (פרשת מסעי פסקא ב') כה דרשו: "והוא לו אויב לו לפסול את השונאים מלישב בדין, אין לי אלא לישראל, לגרים מנין, תלמוד לומר על המשפטים האלה" ע"ש.

ולכאורה אינו מובן כלל "גרים היכן" רמיזי בהאי קרא, ואכן רבינו הגדול הגר"א ז"ל בהגהותיו הגיה הספרי וגרס "לגרים מנין תלמוד לומר כגר כאזרח יהיה", והגאון נצי"ב ז"ל בפירושו לספרי פירש: "תיבת האלה מיותרת לדייק כמו אלה במקום אחר גם כן דהיינו בגרים, והוא כמו שהיה כתוב שני פעמים על המשפטים לרבות גרים" עכ"ל.

ול"י הקטן יעקב נראה בס"ד, דמתיבת משפטים ילפו לה, אחר שראינו שגביה גר משפט כתיב ביה והרי הוא בתורת משפט, וממילא נמצא בקרא על המשפטים האלה, ועיין.

ובענין זה יש לכאורה תמיהה גדולה ולפי שעה איני יודע פשר דבר, והוא דהמעין בסוגיית בימות שם (מ"ז א') יראה שכתוב שם להדיא: "תנו רבנן ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, מכאן אמר רבי יהודה גר שנתגייר בבית דין הרי זה גר, בינו לבין עצמו אינו גר".

ולפ"ם ריהטא היינו דינא דרבי יוחנן דגר צריך שלשה משפט כתיב ביה, ומבואר דקרא דמשפט האמור בגר היינו קרא דושפטתם צדק, ואם כנים אנו בזה יש לתמוה ולהבין מדוע רש"י ז"ל הן ביבמות והן בקידושין לא פירש כן, והעדיף לחפש פסוקים אחרים ודלא כדרשת רבי יהודה כאן, וכן יש להבין מדוע בעלי התוספות ז"ל דעם שפירושו דמשפט האמור בגר היינו קרא זה דושפטתם צדק וגו', מדוע לא רמזו שזה תלמוד ערוך, והיו צריכים להוסיף על דבריהם תיבה אחת "כדבסמוך", ובפרט אינו מובן מדוע הביאו בעלי התוספות עוד פירוש אחר דהיינו קרא דספר במדבר משפט אחד יהיה לכם ולגר, והדבר פלא בעיני וצ"ע.

ומצאתי עכשיו בחידושי הרשב"א ז"ל לקידושין שם שכה כתב: "גר צריך שלשה משפט כתיב ביה, כדכתיב ושפטתם צדק בין איש ובין גרו כדאיתא ביבמות פרק החולץ וכו', הכא משמע דגר צריך שלשה, ואמרין נמי בפרק החולץ ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו מכאן אמר רבי יהודה גר שנתגייר בבית דין הרי זה גר, בינו לבין עצמו אינו גר", עיין שם.

הרי שכבר רבינו הרשב"א ז"ל הסביר דהא דנאמר משפט גבי גר היינו קרא דושפטתם והביא להיא דיבמות, ולפיכך צריך לדעת ולהבין מדוע רש"י ז"ל והתוספות נאדו מהא וכו"ל וצ"ע, ואחזיק טובה למי שיאיר עיני בפתגמא דנא.

ולחומר הנושא על דרך דוחק נראה בעיני לומר דמהך לישנא ד"מכאן אמר רבי יהודה" מתבאר דהיא רק דרשת רבי יהודה, אבל רבנן לא מודו ליה, ולדידהו יש לומר דקרא דושפטתם צדק בא למצות עשה לדיינים לדון עיין בדברי רש"י ז"ל כתובות (ק"ו רע"א), ולכן הוזקקו רש"י ז"ל ובעלי התוספות ז"ל להביא מקראות אחרים לסברת החולקים על רבי יהודה, וגם נדחוק ונאמר דאכן כך היתה כוונת בעלי התוספות ז"ל דלקרא דושפטתם נתכוונו כאומרם כאן בתלמוד, וסמכו שכל מעיין יראה זאת לקמיה בתלמוד וצ"ע.

* * *

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: מאמר זה זכיתי להדפיסו בס"ד בקובץ התורני היקר "דבר אמת", טבת תשנ"ד (גיליון א'), והאינדא חודש מרחשון תשנ"ה חזרתי עוד על לימודי בהאי ענינא, וראיתי להוסיף כמה פרטים בס"ד.

הנה מה שעוררנו על שרש"י ובעלי התוספות ז"ל פירשו דמשפט האמור בגר הוא מקרא "משפט אחד יהיה לכם ולגר" דספר במדבר (ט"ו ט"ז), או "משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח" דספר ויקרא (כ"ד כ"ב), והעירנו הלא תלמוד ערוך הוא דדרשין מקרא "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו" דספר דברים (א' ט"ז) כנ"ל - ראיתי עכשיו שעמדו בזה בספר קרן אורה ליבמות שם, ובהגהות רש"ש ז"ל שם ולא תירצו, ואני הנלע"ד לדחוק ולתרץ כבר כתבתי בס"ד.

ועוד כתבנו דהיה להם לתוספות להוסיף תיבה אחת "כדבסמוך" - בא לידי כעת תוספות מהר"ם ורבינו פרץ ליבמות, וראיתי שם (מ"ו ב' דקכ"ו רע"ב) שכך כתוב שם: "גר צריך שלשה משפט כתיב ביה, פירש רש"י מדכתיב משפט אחד ... כגר, ומיהו... דהיינו ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו דמייתי רבי יהודה בסמוך".

והרב המהדיר הי"ו הגיה שכך צריך לומר: "פירש רש"י מדכתיב משפט אחד י[היה לכם] (כגר) [ולגר]", והיינו קרא דספר במדבר, אבל לפי מה שנשאר כתוב בתוספות רבינו פרץ יתכן שכך צריך להשלים: "פירש רש"י מדכתיב משפט אחד י[היה לכם] כגר, והיינו אותו פסוק עצמו דספר ויקרא שהביא רש"י עצמו בקידושין ודוק היטב. [וכן מה שחסר בדברי התוספות ומיהו... הגיה המהדיר שצריך לומר מיהו י"ל], ולי נראה שצריך להגיה מיהו [נראה] ודוק].

כמו כן נשכרנו מדברי תוספות מהר"ם ורבינו פרץ דהם אכן פירשו בפשיטות שמה שאמר רבי יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה היינו קרא דמייתי תלמודא בסמוך ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, וכן ראיתי עכשיו שם בפסקי הרא"ש יבמות (פ"ד סל"א) ע"ש, וצע"ק בדברי הרא"ש בתוספותיו ליבמות שם ולקידושין שם, ועיין בחיבורי זרע חיים (דף קצ"ט) ובחיבורי כנסת יעקב (דף פ"ח) דוק והבן.

ובפירושו רבינו אברהם מן ההר ז"ל ליבמות שם ראיתי שבביאור דברי רבי יוחנן (שם מ"ו סע"ב) דאמר גר צריך שלשה משפט כתיב ביה, פירש דכתיב: "משפט אחד יהיה לכם ולגר", והוא קרא דספר במדבר כנ"ל, ושם (מ"ז א') גבי גר צריך בית דין, פירש מדכתיב גבי גר ושפטתם צדק, וזה צריך ביאור כנ"ל.

ד. בענין לא תגורו מפני איש

דברים (א' ט"ז): "ואצוה את שופטיכם בעת ההוא לאמר, שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון, לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא".

כתב הרמב"ם ז"ל הלכות סנהדרין (פכ"ב ה"א): "שנים שבאו לפניך לדין אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע את דבריהם וכו' רשאי אתה לומר להם איני נזקק לכם, אבל משתשמע את דבריהם וכו' אי אתה רשאי לומר איני נזקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש, שלא תאמר איש פלוני רשע הוא שמא יהרוג את בני, שמא ידליק את גדישי, שמא יקצץ נטיעותי". וכן כתב הרמב"ם ז"ל גם בספר המצוות שלו (לא תעשה רע"ו) ע"ש.

ורבינו מהרשד"ם ז"ל בספר תשובותיו (חושן משפט סימן שע"ח) כתב: "אפשר לומר דלא אמרינן לא תגורו מפני איש, אלא היכא דלא בריא היזקא, אבל היכא דבריא היזקא לא, וכמו שאנחנו אומרים לענין ביעור חמץ דאף על גב דקיימא לן שלוחי מצוה אינן נזוקין, מכל מקום היכא דבריא היזקא שאני, וכמו שהביאו ראייה ממה שאמר שמואל הנביא ע"ה לקב"ה איך אלך ושמע שאול" עכ"ל. ועיין שם.

וראיתי לגאון המובהק עיר וקדיש ראש על אר"ץ רבה רבי חיים מרדכי לבטון ז"ל רבה של עיר התורה ארם צובה היא חלב, בספרו היקר נכח השלחן (חלק חושן משפט סימן ל"ג דף קפ"א בדפוס חדש) שהאריך לתמוה על כל דברות מהרשד"ם ז"ל, ודחה דמלשון **שמא** יהרוג וכו', שנקטו רז"ל, ליכא למימר דמיירי דוקא בספק נזק, עיין בדבריו בארוכה.

ועוד הוסיף וכתב: "גם מה שהביא מהרשד"ם ראייה ממאי דמצינו בענין ביעור חמץ שאמרו היכא דבריא היזקא שאני, אחרי נשיקות עפרות רגליו לא ידעתי מה דמות יערוך נדון דידן לביעור חמץ, דהתם שאני מדאורייתא כביטול בעלמא סגי ורבנן הוא שהצריכו ביעור, ואפשר לומר דלא העמידו דבריהם במקום היזק, מה שאין כן בנדון דידן דהוי לאו דאורייתא, והלא אפילו בדאורייתא יש לחלק בין מצות עשה ללאוין, וכמבואר ביורה דעה (סימן קנ"ז) ע"ש, וכל שכן וקל וחומר למילף לא תעשה דאורייתא ממצות עשה דרבנן, וזו לא שמענו מעולם, והרי בלא תעשה חייב לתת כל ממונו ולא יעבור וכמו שכתבו הראב"ד והרשב"א הובאו דבריהם בבית יוסף אורח חיים (סימן תרנ"ו) ופסקה רמ"א ז"ל שם בהגהה ע"ש, ודברי מהרשד"ם צ"ע עכ"ל.

ואף שדברי פי חכם חזן, מכל מקום אחר יודעינו מה שהביא הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים (חלק הגדולים מערכת ש' אות ל"ח): "מהריב"ל ומהרש"ם ומהרש"ך ז"ל, לגבי דידן כהרי"ף והרמב"ם והרא"ש בזמנם", נתתי לבי ליישב דברי רבינו הגדול מהרשד"ם ז"ל, כאשר אנחנו מחוייבים.

ונראה ליישב דברות רבינו מהרשד"ם ז"ל, וכוונתו במה שהביא ללמוד לנדונו דכל דבריא היזקא אינו חייב ויליף לה מבדיקת חמץ, היא רק להביא **דמיון לדבר** שמצונו חילוקים בין בריא היזקא לשאינו בריא היזקא, ועל דא ציין כדמיון לדבר לההיא דבדיקת חמץ, ובחון לשונו שכתב **כמו** שאנו אומרים וכו'.

ומה שטען הגאון בעל נכח השלחן ז"ל דהתם דרבנן ואפשר לומר דלא העמידו דבריהם במקום היזק מה שאין כן בנדון דידן דהוי לאו דאורייתא. איני מבין, חדא מי לא משכחת לה גבי חמץ דהוי דאורייתא, וכגון שלא ביטל לחמץ דאז חיוב הבדיקה והביעור מדאורייתא וכמו שהאריך הר"ן ז"ל (ריש פסחים), ועיין שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא (אורה חיים סימן י"ח) ועוד, ואפילו הכי לא אישתמיט שום פוסק ראשון ואחרון לומר דבכהאי גוונא שלא ביטל חייב לבדוק הגל אף על פי שיש חשש עקיצת עקרב, ומשום דבכהאי גוונא דהוי דאורייתא אמרינן שלוחי מצוה אינם נזוקים ואפילו כשבריא היזקא, ורק דרבנן אמרינן כשבריא היזקא פטור משום דלא חל הכא האי כללא שלוחי מצוה אינם נזוקים, וחיישינן להיזקא ופטור מלבדוק הגל, אלא שמע מינה דהך כללא דלא אמרינן שלוחי מצוה אינם נזוקים כשבריא היזקא, לא שנא במילי דאורייתא ולא שנא במילי דרבנן, ולעולם פטור מלהסתכן כשבריא היזקא ואף במילי דאורייתא ודוק.

והושבני שתלמוד ערוך הוא דכשבריא היזקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינם נזוקים ואף **במצוות דאורייתא**, ואמינא לה בס"ד מההיא דמסכת קידושין (ט"ל ב') דקאמרי התם גבי עובדא דאמר האב לבנו שיביא לו גוזלות מהאילן, והבן שילח את האם מעל הגוזלות, ובדרך חזירתו וירידתו מהאילן נפל ומת, ופריך תלמודא והלא אמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינם נזוקים לא בהליכתם ולא בחזרתם, ואם כן אותו בן שקיים גם מצות כבוד אב ואם וגם מצות שלוח הקן ששכר שניהם אריכות ימים, איך קרה כן שנהרג, ומשני דסולם רעוע הוה דקביע היזקא ובכהאי גוונא לא מהני זכות המצוה ולא סמכינן אניסא, וכההיא דאמר שמואל הנביא ע"ה איך אלך ושמע שאול וגו'. עיין בסוגית קידושין שם, וכן הוא בשלהי חולין (קמ"ב א') ע"ש.

הרי שמבואר בהדיא דכשבריא היזקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינם נזוקין ואף כשמקיים מצוות דאורייתא, ודלא כפי המתבאר מדברי הגאון נכח השלחן ז"ל דרק במילי דרבנן כשבריא היזקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינם נזוקים, אבל במילי דאורייתא אף כשבריא היזקא חייב לעשות וכנ"ל וצל"ע ודוק.

ובזה נתיישבו דברי הגאון מהרשד"ם ז"ל, ויש לומר דאף הוא ז"ל לזה נתכוון, ואף שנקט ביעור חמץ, מכל מקום יש לומר לכל הסוגיא נתכוון שהרי הביא גם עובדא דשמואל הנביא, דמינה קא יליף תלמודא דאף במצוות עשה דאורייתא לא אמרינן שלוחי מצוה אינם נזוקין כשבריא היזקא ודוק בזה. ומשנת הגאון ברורה וכסאו נקי, זה הנלע"ד בס"ד.

עד כאן היה כתוב אצלי מכ"ג מרחשון תדש"מ, (וזכיתי ונדפס בחיבורי יחי יוסף (סימן ט"ו אות ה'), ועכשיו אני מוסיף דמצאתי תנא דאורייתא אשר משאתו יגורו אליהם, שיש ללמוד ממנו כסברת רבינו מהרשד"ם, מר ניהו רבה החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל שכה כתב בספרו שערי תשובה (שער שלישי אות ל"ג): "לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא, הוזהרנו בזה להאמין שלא יקרנו נזק מצד משפט הצדק כאשר לא נכיר בו פנים, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה שלוחי מצוה אינם נזוקים לא בהליכתם ולא בחזירתם, וזהו פרוש "כי המשפט לאלקים הוא" - שלא יבואכם נזק בסבתו". והובאו דברי החסיד רבינו יונה ז"ל בספר חרדים (פרק כ"א אות ל"א) עיין שם.

ולכאורה הרי לך להדיא שכתב החסיד רבינו יונה ז"ל שאין לדיין לגור מפני איש כאשר ישפוט צדק וכמאמרם שלוחי מצוה אינם נזוקים לא בהליכתם ולא בחזירתם, ומינה דכשם שבשלוחי מצוה היכן דבריא היזקא לא נאמר דאינן נזוקין וכנ"ל, מינה נמי לדיין, והיינו כמו שכתב מהרשד"ם ז"ל, דוק ועיין.

ה. עוד בענין לא תגורו מפני איש

שבת תשנ"א.

דברים (א' ט"ז): "ואצוה את שופטיכם בעת ההוא לאמר, שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון, לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא".

סנהדרין (ו' ב'): "רבי יהודה בן לקיש אומר שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע דבריהן, או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה, אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם, שמא נתחייב חזק ונמצא חזק ורדפו, משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש.

רבי יהושע בן קרחה אומר מניין לתלמיד שיושב לפני רבו, וראה זכות לעני וחובה לעשיר מניין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש לא תכניס דבריך מפני איש".

ופירש רש"י ז"ל: "לתלמיד שיושב לפני רבו, ובא דין לפני רבו ולא לפניו, וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר, ורבו טועה בדין, מניין שלא יחלוק כבוד לרבו וישתוק תלמוד לומר כו', ולקמן מפרש מאי משמע דלא תגורו לשון כינוס הוא".

ובפשוטו היה נראה לומר שנחלקו רבותינו התנאים נ"ע בדרשת קרא "לא תגורו מפני איש", רבי יהודה בן לקיש דורשו לדין שאחר ששמע דברי בעלי הדינים ויודע להיכן הדין נוטה אינו יכול לומר איני נזקק לכם, ואילו רבי יהושע בן קרחה דורש לפסוק זה לתלמיד היושב לפני רבו וכו'.

ובמסכת שבועות (ל"א רע"א) אמרו: "מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחוב לעשיר, מנין שלא ישתוק, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק", ופירש רש"י: "ורואה זכות ורבו החליף".

ורבותינו בעלי התוספות שבועות שם כתבו: "ורואה זכות לעני שלא ישתוק כפרא קמא דסנהדרין (הנ"ל) נפקא לן מלא תגורו, וכן דרך [התלמוד] בכמה דוכתי". ועיין למהרש"א ז"ל בחידושי אגדה שם. [וכמדומה דהגאון יעב"ץ ז"ל בהגהותיו לסנהדרין שם לא זכר לדברי מהרש"א הללו ע"ש].

וראיתי בספר תורה תמימה שמות (פרק כ"ג אות נ"א) שכתב: "אמנם לולא דבריהם [של בעלי התוספות] היה נראה לדעתי דכוונת שונות יש בלמודים משני הפסוקים, דמפסוק "מדבר שקר תרחק" אינו מוכרח דמחויב לסתור הדין, אלא שצריך להתרחק מלהיות כמסייע, כמשמעות פשוטת הלשון מדבר שקר תרחק, והיינו רק הרחקה ותו לא [ומה שאמרו מנין שלא ישתוק היינו אליבא דאמת דקיימא לן שצריך גם לסתור הדין], מה שאין כן מפסוק לא תגורו מבואר שמחוייב גם לסתור הדין ודוק". ולא הבנתי דבריו ז"ל.

ובאמת יש לעיין מדוע רבותינו בעלי התוספות ז"ל נזקקו לתירוצם זה, ולא תירצו דהך ברייתא דדרשה בשבועות שם דתלמיד שלא ישתוק מקרא דדבר שקר תרחק, אתיא כרבי יהודה בן לקיש דסנהדרין, דדריש ליה לקרא דלא תגורו לדין שבאו שנים לפניו וכו', דאחר דאיהו מפיך קרא "דלא תגורו מפני איש" דדרשה זו דדין, הוא צריך לדרוש קרא "דמדבר שקר תרחק" להא דתלמיד לא ישתוק, וההיא דשבועות אליבא דרבי יהודה בן לקיש, וההיא דסנהדרין דנפקא לן דתלמיד לא ישתוק מקרא דלא תגורו, אתיא דוקא לרבי יהושע בן קרחה וכמשנ"ת, ולכאורה הא עדיפא להו לתרין, לרבנן בעלי התוספות ז"ל, ועל כל פנים גם תירוצן זה היה להם לומר ולהוסיף, ועיין.

ודע דבהגהות יפה עינים לשבועות שם כתב: "מנין שלא ישתוק תלמוד לומר מדבר שקר תרחק, בירושלמי סנהדרין (פ"א ה"א) דריש מקרא לא תגורו". ואיני מבין דברי קדשו ז"ל שהרי כן הוא בבבלי סנהדרין וכמו שהעירו בעלי התוספות ז"ל, ומפורש בירושלמי שם שהיא דרשת רבי יהושע בן קרחה דבבלי ומקור הדברים בתוספתא פרק א' דסנהדרין ע"ש וצ"ע.

ובהיותי בזה ראיתי דבר חדש דהנה בספר דברים (א' ט"ז) כתוב: "ואצוה את שופטיכם בעת ההוא לאמר שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא".

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "ופקדית ית דייניכון בעידנא ההיא ית סדרי דינא למימר, קבילו מן אחוכון דלא ימליל חד כל מילוי וחד מקטע מילוי, ומדשמעתון מיליהון לית אפשר לכון דלא למדנהון, ותדונון דינא בקשוט ופשרות שלמא בין גברא לאחוי, ובין מאן דמאגר מילי דינין".

ומפורש אמר "ומדשמעתון מיליהון - לית אפשר לכון דלא למדנהון", ופשוטו דעם שמיעת דברי בעלי הדינים שוב אינו יכול הדיין לומר איני נזקק לדונכם אלא חייב לדונם, לא שנא אם יודע להיכן הדין נותן לא שנא אם אינו יודע, בו בזמן ששמע דבריהם נתחייב לדונם, ואם כנים אנו בזה הוא דבר חדש, ולא מציינו בזה חבר למיוחס ליונתן בן עוזיאל וצ"ע.

ואפילו גבי בציצה דאיפלגו תנא קמא ורבי שמעון בן מנסיא כמפורש בסנהדרין שם (ו' א') כך מחלוקתם, דלתנא קמא אפילו שמע הדיין דבריהם רשאי לבצוע עד שיגמר הדין ויאמר זה זכאי וזה חייב, ולרבי שמעון בן מנסיא מששמע הדיין את דבריהם וידע להיכן הדין נוטה, אף על גב דלא נגמר אין רשאי לבצוע, וכדפירשו רש"י ורמ"ה שם, אבל לכולי עלמא כל שהדיין רק שמע דברי בעלי הדין ועדיין אינו יודע להיכן הדין נותן, לית לן בה ולכולי עלמא יכול לבצוע וזה ברור, וצ"ע.

עוד דע דמין ז"ל בשלחן ערוך חושן משפט (סימן י"ב סעיף ב') כה כתב: "כל בית דין שעושה פשרה תמיד הרי זה משובח, במה דברים אמורים קודם גמר דין וכו', אבל לאחר שגמר הדין ואמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב, אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם".

ומבואר דמין ז"ל פסק כהרמב"ם ז"ל שרק שאחר שאמר איש פלוני אתה זכאי וכו', אינו רשאי לפשר, אבל אם דקדק הדין היטב לא מיקרי גמר דין, ורשאי לפשר, ועיין ש"ך שם.

אבל הגאון חיד"א ז"ל בכרכי יוסף שם (אות ו') פסק שם להחמיר כתוספות ז"ל ורוב הראשונים שכל שהדין ברור להם היטב כל הצורך אינו רשאי לבצוע אף שעדיין לא אמר פלוני אתה זכאי ע"ש, והובא בפתחי תשובה (שם אות ד'), ועיין בספר פנים במשפט (שם אות ד') ודוק היטב.

ואל תתמה על החפץ, כי כבר מציינו כזאת שגאוני בני ספרד חלקו על מין ז"ל ופסקו שלא כדבריו הן להקל והן להחמיר, ואם נבוא להאריך יתארכו הדברים למאד, ורק אכתוב בקצרה דמציינו כזאת הרבה שפוסקי בני ספרד ז"ל חלקו על מין ז"ל וכתבו להורות כדברי החולקים על מין ז"ל, ולדוגמא עיין בשלחן ערוך או"ח (סימן קצ"ט ס"ו) פסק מין ז"ל שקטן שהגיע לעונת הפעוטות ויודע למי מברכים מזמנין עליו, והגיע לעונת הפעוטות היינו בין שש שנים ומעלה

וכתוב בשלחן ערוך חו"מ (סימן ר"ה ס"א), אבל הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף או"ח (שם אות ד') כתב "עם דדעת מרן ז"ל כן, מכל מקום נראה לי להחמיר דדוקא מגיל תשע ולמעלה מצטרף לזימון" ע"ש, הרי שחלק על מרן ז"ל, ורבים מגדולי רבותינו בני ספרד נמשכו אחר הכרעת החיד"א ופסקו כדבריו וכתוב בספר בית מנוחה, ובספר זכור לאברהם, ובספר חסד לאלפים או"ח (שם), ובבן איש חי, ובספר זכרונות אליהו או"ח (מערכת ד' אות ח' דף ע"ה), וכן פסק מו"ז הגז"ל בכף החיים (שם אות כ"ט) עיין שם.

ולגאון המובהק בהוראה מהרח"ך ז"ל מצאתי בשו"ת שמחת כהן ח"ח (סימן א' דף מ"ג ד"ה גם) שכתב: "גם מה שכתב להקשות על דברי החיד"א במחזיק ברכה שכתב להחמיר בדין זה וכו', לא קשיא מידי שכאן מכריע בעיקר הדין דנראה לו להחמיר שלא כמרן ז"ל בשלחן ערוך, ובכמה מקומות חולקים האחרונים על דברי מרן ז"ל בעיקר הדין שכן נראה לדעתם ז"ל בעיקר הדין" עכ"ל.

ותלמידו הגאון הקדוש רבי מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד בשו"ת איש מצליח ח"א אה"ע (סימן ט' דכ"ד ע"ב) כתב: "עמל הוא בעיני לבקש תירוצים בדעת הני שלשה גדולים המובאים בספר משכנות הרועים (מערכת א' כלל צ"ח) שפסקו בזה דלא כמרן ז"ל, כיון דבהדיא מצינו בזה לגאון רבי יהודה עייאש ז"ל דתמיד אזיל ונקיט בשיפולי גלימיה דמרן ז"ל ושללא לומר קים לי נגדו, ובכל זאת בהא דהתרומת הדשן נטה קו בספרו בית יהודה ח"א (סימן ח') ועם שהוא סובר להדיא שדעת מרן ז"ל לא כתרומת הדשן, אפילו הכי כתב דהלכה כבתראי, ועל כרחין משום שיש כח בידם לצאת לפעמים מהכלל לפסוק דלא כמרן ז"ל משום דרב גובריהו" עיין שם.

וראה נא ראה למהר"י נ' שנגי ז"ל מגאוני עיר התורה קושטא בספר דת ודין (סימן א') אחר שהביא שמרן ז"ל פסק שעל מרקחת מברך אדמה, כתב שרבותיו היו מברכים שהכל, וחתם בסוף דבריו: "כל זה כתבתי לעשות סעד וסמך למה שראיתי מיום היותי שרבותי נוהגים היו לברך שהכל, דלא להווי ח"ו כקטלי קני באגמא, ולא לשום הוראה לאחרים נתכוונתי נגד סברת השלחן ערוך אשר קטנו עבה ממותני, אלא שאני בעניותי נגדו בתרייהו ואחריהם אלך ביני לבין עצמי", והובא בספר ברכת יוסף ח"ב (אות ו' סימן א' דנ"ג ע"א) וע"ש.

ואבן כבר כתבו כיוצא בזה הגאון חיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"א (סימן ע'), והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בשו"ת סמיכה לחיים (סימן ט' דנ"ו ע"ד), והגאון רבי חיים סתהון ז"ל בספר ארץ חיים בכללים (כלל ה'), ועוד לו בארץ חיים שם יו"ד (סימן של"א ס"ד דק"ד סע"א) ע"ש, והארכתי בס"ד בפרוטרוט בכיורו ענין זה מפי סופרים וספרים בקונטרס מיוחד, הלא הוא עמדי בחיבורי על כללי רבותינו בעלי השלחן ערוך מרן ורמ"א ז"ל, ומהדורא קמא דיליה נדפסה בהרחבה בקובץ התורני היקר "זכור לאברהם" תשנ"ג (מדף ר"ד ואלף) עיין שם באריכות רבה, ועיין גם בחיבורי ברכי נפשי ח"א (סימן ג' דף י"ד), ובחיבורי ברכי נפשי ח"ב (סימן ו' דף נ"ט, וסימן ז' דף פ"ו), ובחיבורי שם בצלאל (סימן ל"ה אות א'), ובחיבורי מאמר יעקב (סימן ג') ובשאר חיבורי בס"ד.